

АГРАРНА ІСТОРИЯ В ІМЕНАХ

AGRARIAN HISTORY IN NAMES

УДК 94(477.46):323.315 «1798/1854»
DOI: 10.31651/2413-8142-2020-24-Hanul

А. М. Ганул

кандидат історичних наук, бібліотекар Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3727-194X>

СЕЛО МЕЖИГІРКА ЗВЕНИГОРОДСЬКОГО ПОВІТУ КИЇВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У ПОМІЩИЦЬКІЙ ВЛАСНОСТІ РОДИНИ КАЛАГЕОРГІЇВ (1798–1854 РР.)

У статті розкрито питання перебування села Межигірка Звенигородського повіту Київської губернії (сучасний Шполянський район Черкаської області) у поміщицькій власності впродовж кінця XVIII – першої половини XIX ст. Оглядом висвітлено ранню історію села, включно з часом його заснування, а також простежено процес поступового переходу Межигірки у володіння родини Калагеоргіїв. На підставі аналізу сповідних розписів та метричних книг Покровської церкви, а також інших архівних, так і опублікованих джерел, здійснено спробу в хронологічній послідовності реконструювати перебування представників поміщицької родини у Межигірці й дослідити ряд подій з їхньої сімейної історії в локальному контексті. Вперше в історіографії встановлено точну дату й місце смерті дійсного статського радника Івана Христофоровича Калагеоргія та його дружини Єлизавети Григорівни Калагеоргієвої (Тьомкіної).

Ключові слова: Межигірка, Звенигородський повіт, Київська губернія, Калагеоргії, Любомирські, Потьомкін, поміщицьке землеволодіння.

Постановка проблеми. Малонаселене нині село Межигірка Шполянського району Черкаської області в другій половині XIX ст. мало важливе значення як транзитний пункт на поштової дорозі з Києва до Херсона через Шполу та Златопіль і було відоме завдяки тамтешній поштової станції. Впродовж півстоліття перед тим село належало родині катеринославського губернатора Івана Христофоровича Калагеоргія, грека за походженням, та його дружини Єлизавети Григорівни Калагеоргієвої (Тьомкіної) – позашлюбної дочки перших осіб Російської імперії. У Межигірці Калагеоргії мали власний маєток, де проживали з перервами досить тривалий час. Разом з тим, дотепер було невідомо, де саме І. Калагеоргій та Є. Калагеоргієва провели останні роки свого життя й де були поховані. Дослідити цю проблему дозволив широкий пласт церковних документів з архівосховищ Києва та Черкас – сповідних розписів і метричних книг Покровської церкви Межигірки, а також інших архівних джерел, у яких міститься ряд важливих раніше не опублікованих відомостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вивчення біографій подружжя Калагеоргіїв як осіб, наближених до імператорського двору, звертались окремі дослідники дореволюційного періоду [1] та

деякі сучасні російські історики [2; 3]. Ця тема також отримала певне висвітлення в контексті вивчення дворянства Південної України [4] і чиновництва Херсонської та Катеринославської губернії, зокрема й в українській історіографії [5]. Натомість період проживання поміщицької родини у Київській губернії залишався практично недослідженим як українськими, так і російськими вченими, а щодо датування смерті І. Калагеоргія та Є. Калагеоргієвої часто висувались помилкові судження.

Що ж стосується історії села Межигірка, то початок її висвітлення було покладено в роботі Л. Похилевича [6] й продовжено в сучасних публікаціях з історії Смілянщини та Катеринопільщини кінця XVIII ст. [7; 8], однак будь-яких окремих наукових розвідок з минувшини цього населеного пункту досі опубліковано не було.

Мета статті полягає у тому, щоб дослідити перехід Межигірки у власність до родини Калагеоргіїв у контексті вивчення початкового періоду історії села, а також вивчити події з життя поміщиків у тамтешньому маєтку впродовж кінця XVIII – першої половини XIX ст.

Виклад основного матеріалу. Територія майбутнього Звенигородського повіту Київської губернії з початку XVIII ст. входила до складу маєтностей польського шляхетського роду Любомирських [9, 41–43]. Офіційною датою заснування Межигірки можна вважати 1 лютого 1768 р., коли інфлянтський хорунжий Антон Хржонц отримав дозвіл на поселення слободи в урочищі Межигірка на території смілянських володінь брацлавського воєводи Станіслава Любомирського. Відповідний запис у Житомирській гродській книзі свідчить, що цю слободу передбачалося заселити не переселенцями з «панських» землеволодінь, а «людьми іноземними». Слобода надавалась А. Хржонцу в п'ятирічне використання, а селяни, які переселялись туди, на три роки звільнялися від повинностей [10, 539–541].

У 1776 р. Межигірка в складі Смілянської волості (так званої «Мліївської спадщини») за довічним розподілом перейшла у володіння князя Францішека Ксаверія Любомирського. Згідно з купчою угодою від 2 січня 1787 р., яку той уклав з князем Григорієм Потьомкіним, її було продано останньому разом з іншими населеними пунктами Туріянського ключа [7, 114–118; 8, 44–45]. Того ж року тут було збудовано дерев'яну Покровську церкву [11, 521]. В церковному відношенні населений пункт на той час підпорядковувався Смілянській протопопії Переяславської єпархії [12, 569]. Станом на 1788 р. у слободі Межигірці існувало вже 32 двори [13, 284].

На час Другого поділу Речі Посполитої в 1793 р. та офіційного переходу території Київського воєводства до складу Російської імперії, оцінка річної доходності з Межигірки становила 5334 злотих 10 грошей [8, 46–48]. За рішенням Брацлавського земського суду від 28 червня 1794 р. Межигірку було поділено на дві частини між спадкоємцями

рідної сестри померлого Г. Потьомкіна, Олени (Марфи) Олександрівни Енгельгардт – графинею Олександром Василівною Браницькою та княгинею Варварою Василівною Голіциною [8, 49–50].

Як зауважує А. Пивовар, попередній розподіл був проміжним і ще остаточно не визначав власників населених пунктів тогочасної Смілянщини [8, 50]. 13 вересня 1795 р. невдоволені спадкоємці Г. Потьомкіна клопотали перед імператрицею Катериною II щодо офіційного затвердження змін в особистій угоді між ними, згідно з якою так звана «Златопільська частина» Смілянщини мала відійти до племінника князя, генерал-майора Миколи Петровича Висоцького та племінниці останнього, Дарії Миколаївни Лопухіної – дочки бригадира Федора Адріановича Лопухіна [7, 120–122]. Результат цього звернення, вочевидь, був позитивним для прохачів [7, 104–105]. Вже за ревізією 1795 р. Межигірка, що входила до складу Катеринопільського повіту Вознесенського намісництва, була записана як володіння М. Висоцького. Панською економією керував шляхтич Олександр Карпінський. Згідно з даними ревізії, на той час тут у 55 дворах проживало 411 селян православного віросповідання, з яких 204 чоловічі та 207 жіночої статі [14, 73–79 зв.].

14 грудня 1798 р. М. Висоцький продав Межигірку Єлизаветі Григорівні Тьомкіній [7, 105] – незаконнонародженій дочці князя Г. Потьомкіна (за поширеною версією, її матір'ю могла бути імператриця Катерина II), яка була заміжня за дворянином грецького походження, дійсним статським радником Іваном Христофоровичем Калагеоргієм [1, 50–51].

Хоча місце розташування колишнього панського маєтку в Межигірці чи її околицях до цього часу невідоме, низка документів підтверджує проживання родини Калагеоргіїв у цьому населеному пункті. Вперше вони з'являються у реєстрах Покровської церкви Межигірки в 1805 р. У метричній книзі за цей рік міститься запис від 26 травня про народження Єлизавети – дочки межигірського поміщика, бригадира Івана Христофоровича Калагеоргія та його дружини Єлизавети Григорівни. Хрещеною матір'ю дитини була поміщиця Катерина Миколаївна Давидова [15, 267 зв. – 268.]. Найімовірніше, дівчинка померла у ранньому віці, адже інших відомостей про неї знайти не вдалось.

14 грудня 1808 р. поміщику Звенигородського повіту Калагеоргію (вочевидь, Івану Христофоровичу) Київською казенною палатою було видано квитанцію про набір з його маєтку в Межигірці чотирьох ратників до земського війська [16, 3–4 і зв.]. Згідно з результатами чергової ревізії, станом на 1811 р. село, що тоді входило до складу Звенигородського повіту Київської губернії, належало статській радниці Єлизаветі Григорівні Калагеор-

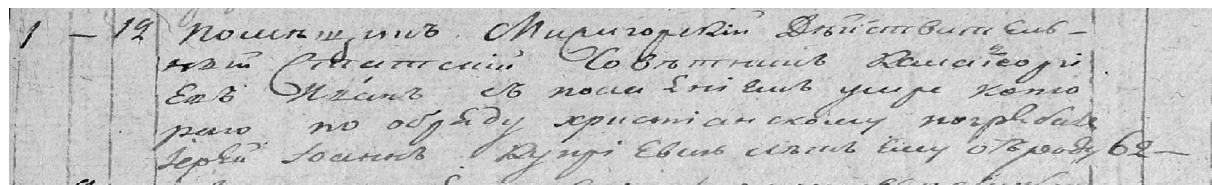
компенсується відомостями зі сповідних розписів: у 1811 р. в селі проживав загалом 491 православний мешканець, з яких 252 особи чоловічої та 239 осіб жіночої статі [18, 1–12].

Згідно з відомостями зі сповідних розписів, у 1809 р. у Межигірці проживав 51-літній пан Аврам Миколайович (прізвище не вказане; тут і далі вік осіб приблизний) зі своєю 47-літньою дружиною Марією. У їхньому господарстві було записано 13 дворових людей з дітьми [19, 1 зв.]. У 1811–1815 рр. у сім'ї поміщика мешкав також малолітній вихованець Іван [18, 1 зв.; 20, 1 зв.; 21, 1 зв.; 22, 1 зв.; 23, 1 зв.]. У 1817–1818 р. проживання родини Аврама Миколайовича в Межигірці не зафіксоване [24, 1–10 і зв.; 25, 1–6]; натомість в 1819–1820 рр. у панському дворі вже мешкав економ Петро Іванович Арнольт з родиною [26, 1; 27, 1]. У сповідному розписі за наступний 1821 р. яких-небудь жителів поміщицької садиби не зазначено [28, 1 і зв.].

Впродовж 1809–1816 рр. І. Калагеоргій був віце-губернатором Херсонської губернії [5, 36–37], а його сім'я ще проживала в Херсоні [3, 445–447]. За відсутності поміщиці Є. Калагеоргієвої у Межигірці станом на 1816 р. управителем тамтешнього маєтку був дворянин Єгор Іванович Ліщицький [29, 518]. У 1817 р. І. Калагеоргій став губернатором Катеринославської губернії і перебував на цій посаді до 1820 р. [5, 24].

Факт постійного проживання родини поміщиків Калагеоргіїв у Межигірці, зумовлений, очевидно, виходом у відставку голови родини, вперше засвідчено в сповідному розписі Покровської церкви за 1822 р. На той час у панському дворі мешкали: генерал Іван Христофорович Калагеоргій (52 роки), його дружина Єлизавета (42 роки), їхні діти Софія (14 років), Надія (12 років), Віра (10 років), Костянтин (8 років) та Микола (6 років) [30, 1]. Управляючим економією був Павло Герасимович Асанін (з перервами до 1827 р.) [30, 1; 31, 1; 32, 1; 33, 1; 34, 1].

Вже невдовзі дійсний статський радник І. Калагеоргій у віці близько 62-х років помер від «натуральної хвороби», як впливає із запису в метричній книзі Покровської церкви Межигірки від 12 січня 1823 р. Поміщик був відспіваний священником Іваном Купрієвичем і похований на місцевому кладовищі [35, 713]. Причиною смерті, ймовірно, стали ускладнення після інсульту, перенесеного не пізніше 1820 р. [36, 517]. Таким чином, поширене в історіографії датування смерті І. Калагеоргія після 1841 р. [5, 24–37] є помилковим і не відповідає дійсності. Його могила до нашого часу не збереглась, а точне місце розташування поховання невідоме.

гієвій. За даними ревізії, на той час тут мешкало 258 селян чоловічої статі у 56 дворах [17, 801–810]. Відсутність у цьому реєстрі жіночого населення, що пояснюється специфікою фіксації ревізських душ,

Рис. 1. Запис про смерть Івана Калагеоргія у метричній книзі Покровської церкви села Межигірка. 12 січня 1823 р. Джерело: [35, 713].

Того ж 1823 р. дійсна статська радниця Єлизавета Калагеоргієва була записана у сповідному розписі вдовою. Разом із нею проживали двоє старших синів – Олександр (24 роки) та Григорій (22 роки), а також п'ятеро молодших дітей. У господарстві поміщиці, окрім економа, мешкали також дві сім'ї дворових людей Соколових [31, 1 і зв.].

Щонайменше до 1835 р. поміщиця Єлизавета Калагеоргієва з дітьми проживала в парафії Покровської церкви Межигірки [32, 1; 33, 1; 37, 1; 34, 1; 38, 1; 39, 1]. Вже у 1827 р. її старша 17-літня донька Софія зникає з документів [34, 1]; очевидно, це пов'язано з її шлюбом та переїздом. На користь цієї версії свідчить той факт, що молодша донька Є. Калагеоргієвої Віра стала хрещеною матір'ю для народженої в тому ж селі 30 квітня 1829 р. Анни Могилянської – доньки поручика Українського уланського полку Василя Матвійовича Могилянського та його дружини Софії Іванівни [40, 7 зв.]. Станом на 1835 р. у облікових документах не записана вже також і середня донька поміщиці Надія. Чисельність дворових людей до цього часу зросла і складала вже 27 осіб разом з дітьми [39, 1 і зв.].

Посаду економа у панському маєтку станом на березень 1829 р. обіймав дворянин Андрій Йосипович Наваїський [40, 7 зв.]. Дещо пізніше, в серпні того ж року управителем Межигірки був назначений Федір Дмитрович Гронбзовський, який мав чин 14-го класу [40, 8]. 4 лютого 1830 р. у селі помер економ Захарій Швайковський [41, 96 зв.], який, вочевидь, також служив у Калагеоргіїв.

Вже в 1837 р. у сповідному розписі як власник Межигірки записаний 48літній дворянин Микола Куликовський, що проживав там разом з 41літньою дружиною Варварою та сімома дітьми: Варварою (13 років), Миколою (12 років), Анастасією (11 років), Львом (10 років), Дарією (7 років), Єлизаветою (5 років) та Григорієм (3 роки). Після них окремо був зазначений 34-літній Григорій Калагеоргій; інших членів сім'ї впродовж 1837–1839 рр. зафіксовано не було [42, 1 і зв.; 43, 1 і зв.; 44, 1 і зв.]. М. Куликовський став власником села не випадково, адже його дружина Варвара Іванівна була найстаршою донькою І. Калагеоргія. Їхній шлюб було укладено в купецькій Успенській церкві Херсона ще 18 травня 1813 р. [45, 55 зв.].

З 1841 по 1844 рр. власником села значився 41-літній майор Г. Калагеоргій, який проживав у Межигірці без родини [46, 1; 47, 1; 48, 1; 49, 1]. Характерно, що саме в цей час у селі різко зростає

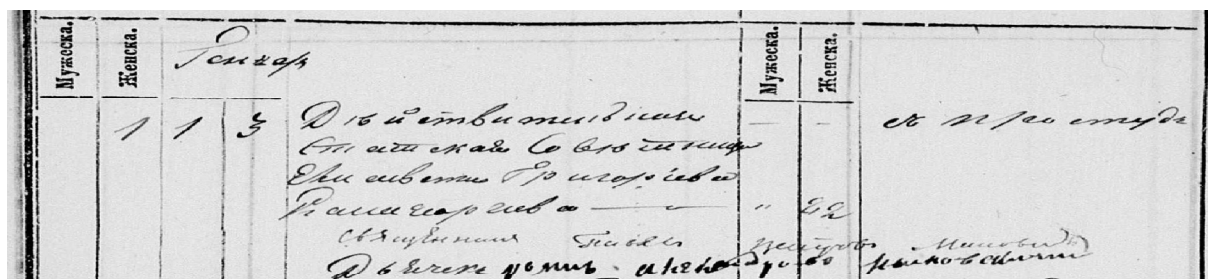
1844 р. Г. Калагеоргій був внесений до списку дворян Київської губернії [50, 111], після чого в сповідних розписах Межигірки він більше не згадується.

За дарчим записом 1844 р. Є. Калагеоргієвої, Межигірка перейшла у володіння до її старшого сина Олександра [6, 716]. Впродовж 1845–1847 рр. у селі він ще постійно не проживав; у сповідних розписах за цей час відсутні також і будь-які інші представники сім'ї Калагеоргіїв [51, 1 і зв.; 52, 1 і зв.; 53, 1 і зв.]. Натомість 9 жовтня 1846 р. у Межигірці в О. Калагеоргія та його дружини Катерини Миколаївни народилась донька Олександра, про що свідчить відповідний запис у метричній книзі. Хрещеними батьками дитини були відставний підполковник, князь Микола Спиридонович Манвелов та княжна Марія Сергіївна Кудашева [54, 578].

Вже у 1848 р. 46-літній генерал-майор Олександр Іванович Калагеоргій з'явився у облікових документах Покровської церкви разом з родиною: 29літньою дружиною Катериною Миколаївною і дітьми Єлизаветою (7 років), Миколою (5 років), Софією (3 роки) та Олександром (1 рік). Головою їхньої сім'ї був удівець, князь М. Манвелов (у документі Мангелов) – батько Катерини Миколаївни [55, 1 і зв.; 56, 16].

13 січня 1849 р. у відставного генерал-майора О. Калагеоргія народився син Григорій. Хрещеними батьками хлопчика стали його дід М. Манвелов та дружина дядька, відставного майора Г. Калагеоргія – Олена Владиславівна Калагеоргієва [57, 365 зв.; 58, 1 зв.]. 28 травня 1850 р. у 75-літньому віці М. Манвелов помер від хвороби дихальних шляхів (у метричному записі про смерть – «від кашлю»). На відміну від записів про інших померлих у цей рік, згадки про поховання відставного підполковника на цвинтарі в Межигірці немає [59, 358 зв. – 359]. Враховуючи титул покійного, який походив з князівського роду грузинського походження [60, 525], існує ймовірність, що він міг бути похований на подвір'ї Покровської церкви або в іншому населеному пункті.

У метричній книзі Покровської церкви за 1852 р. міститься ще один важливий запис від 1 січня, який засвідчує смерть дійсної статської радниці Єлизавети Григорівни Калагеоргієвої від застуди у віці близько 82-х років. Покійна була відспівана місцевим священником Павлом Маковським та дячком Романом Івановським і 3 січня 1852 р. похована на загальному кладовищі Межигірки [61, 37 зв. – 38]. Як і у випадку з її чоловіком, місце розташування та доля поховання невідомі, адже надгробок не зберігся.

кількість жителів, які належали до військового стану: 1841 р. – 1 особа [46, 1], 1842 р. – 7 осіб [47, 1], 1843 р. – 12 осіб [48, 1], 1844 р. – 34 особи [49, 1–2] (з урахуванням дітей). Указом Сенату від 26 червня

Рис. 2. Запис про смерть Єлизавети Калагеоргієвої (Тьомкіної) у метричній книзі Покровської церкви села Межигірка. 1 січня 1852 р. Джерело: [61, 37 зв. – 38].

Родина О. Калагеоргія згадується у сповідних розписах впродовж 1848–1854 рр. [55, 1 і зв.; 58, 1 і зв.; 62, 1; 63, 1; 64, 1]. Реєстри з 1856 р. й пізніше жодних згадок про перебування поміщиків у Межигірці вже не містять [65, 1-6 і зв.]. Вочевидь, вже невдовзі після продажу села генерал-майору Івану Олексійовичу Орлову близько 1854–1855 рр., Калагеоргії переїхали до м. Білосток Гродненської губернії. Так, Катерина Миколаївна Калагеоргієва, вдова генерал-майора О. Калагеоргія, з 1 серпня 1862 р. до 1892 р. була начальницею Білостоцького інституту шляхетних дівчат. Під час Січневого повстання 1863–1864 рр. вона відзначилась проведенням у закладі русифікаторської політики, а вже в 1866 р. на пільгових умовах отримала маєток у Більському повіті Гродненської губернії [56, 16–18; 66, 227]. Її син Григорій з 1875 р. був молодшим помічником наглядача окружного акцизного управління Білостоцького повіту [67, 80–89], а з 1 листопада 1879 р. – на аналогічній посаді в Ошмянському повіті Віленської губернії і мав на той час чин колезького секретаря [68, 213–216].

Висновки. Дослідження минувшини села Межигірка крізь призму зміни власників та мешканців панського маєтку прояснює питання, важливі для вивчення історії дворянського роду Калагеоргіїв. Доля дійсного статського радника Івана Калагеоргія та його дружини Єлизавети Калагеоргієвої (Тьомкіної) виявились нерозривно пов'язаними з цим провінційним населеним пунктом, адже обидва з подружжя не лише прожили тут певний час, а й були поховані на місцевому сільському цвинтарі. Отримані в процесі дослідження результати, що спираються на ряд цінних архівних документів, дають можливість суттєво доповнити наявні в історіографії відомості про родину Калагеоргіїв та переглянути уявлення вітчизняних і зарубіжних вчених щодо біографій цих представників імперської аристократії.

З огляду на обмежений обсяг публікації, невисвітленими залишається низка проблем, що стосуються політики, здійснюваної поміщиками щодо місцевих селян. До таких питань належить, зокрема, масове переведення межигірських кріпаків до володінь Калагеоргіїв у Херсонському повіті Херсонської губернії, джерельною базою для вивчення якого можуть слугувати ревізські реєстри. Подальший аналіз архівних документів з фондів адміністративно-фінансових та судових установ дозволить більш детально висвітлити й наступний період історії села, пов'язаний з переходом Межигірки у власність генерал-майора І. Орлова, а також дослідити суперечки між поміщиками з цього приводу.

Список використаної літератури та джерел:

1. Чеважевский В. С. Елизавета Григорьевна Темницына – дочь великолепного князя Тавриды Потемкина и Высокой Особы. *Русская старина*. 1918. Т. 174. Вып. 3–6. С. 50–51.
2. Елисеева О. И. Григорий Потемкин. Москва : Молодая гвардия, 2005. 665 с.
3. Болотина Н. Ю. Потемкин. Москва : Вече, 2014. 480 с.

4. Линниченко М. Нисходящее потомство Ивана Христофоровича Калагеорги. URL: <http://rodovoyegnezdo.narod.ru/Kherson/Kalageorgi.htm>
5. Макидонов А. В. К светской и церковной истории Новороссии (XVIII–XIX вв.). Запорожье : Просвіта, 2008. 140 с.
6. Похилевич Л. И. Сказания о населенных местностях Киевской губернии или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся. Киев : В тип. Киево-Печер. лавры, 1864. [2], V, 763 с.
7. Мариновский Ю., Удовик І. Документи про смілянську маєтність (Смілянщину) Г. О. Потьомкіна (1787–1796/1797): ще одне трактування. *Архіви України*. 2008. № 5–6. С. 96–127.
8. Пивовар А. В. Алфавіти поселень «київських» повітів Вознесенського намісництва 1796 року. Київ : Академперіодика, 2011. 92 с.
9. **Крупное землевладение** в Уманском и Звенигородском уездах. Киев : Т-во И. Н. Кушнерев и К° в Москве, Киев. отд-ние, 1894. 56 с.
10. Архив Юго-Западной России, издаваемый временною комиссиею для разбора древних актов высочайше учрежденною при Киевском военном, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. Киев : в типографии Киевского губернского управления, 1876. Ч. 6. Т. 1 (Приложение): Акты об экономических и юридических отношениях крестьян в XVI–XVIII веке (1498–1795). 1876. 161, 615 с.
11. Памятная книжка Киевской епархии на 1910 г. Киев : Тип. т-ва И. Н. Кушнерев и К°, 1910. 552 с.
12. Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі – ЦДАК). Ф. 127. Оп. 1012. Спр. 888а.
13. Büsching A. F. *Magazin für die neue Historie und Geographie*. Band 22. Halle: Johann Jakob Curts Witwe, 1788. 568 s.
14. Державний архів Київської області (далі – ДАКО). Ф. 280. Оп. 2. Спр. 9.
15. ЦДАК. Ф. 127. Оп. 1012. Спр. 1252.
16. ДАКО. Ф. 280. Оп. 201. Спр. 242.
17. ДАКО. Ф. 280. Оп. 2. Спр. 254.
18. Державний архів Черкаської області (далі – ДАЧО). Ф. 152. Оп. 20. Спр. 21.
19. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 19.
20. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 22.
21. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 23.
22. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 24.
23. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 25.
24. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 26.
25. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 27.
26. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 28.
27. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 29.
28. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 30.
29. ДАКО. Ф. 280. Оп. 2. Спр. 314.
30. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 31.
31. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 32.
32. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 33.
33. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 35.
34. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 37.
35. ЦДАК. Ф. 127. Оп. 1012. Спр. 1511.
36. Архив Раевских. Т. 1. : Письма 1791–1829 гг. СПб. : Тип. М. А. Александрова, 1908. 574 с.
37. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 36.
38. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 38.
39. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 39.
40. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 6.
41. ЦДАК. Ф. 127. Оп. 1012. Спр. 1635.
42. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 40.
43. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 41.
44. ДАЧО. Ф. 148. Оп. 1. Спр. 130.
45. Державний архів Одеської області. Ф. 37. Оп. 3. Спр. 163.
46. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 42.
47. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 43.
48. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 44.
49. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 45.
50. Список дворян Киевской губернии. Киев : Тип. 1-й Киев. Артели Печ. Дела, 1906. XVI, 327 с.

51. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 46.
 52. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 47.
 53. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 48.
 54. ЦДІАК. Ф. 127. Оп. 1012. Спр. 2320.
 55. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 49.
 56. Авенариус Н. П. Исторический очерк Белостокского института благородных девиц : 1841–1891 г. Белосток : типо-лит. Л. И. Хараша, 1891. 71 с.
 57. ЦДІАК. Ф. 127. Оп. 1012. Спр. 2532.
 58. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 50.
 59. ЦДІАК. Ф. 127. Оп. 1012. Спр. 2588.
 60. Брокгауз Ф., Ефрон И. Энциклопедический словарь. СПб : Типо-Литография И. А. Ефрона, 1896. Т. 18 (а). II, 481–958 с.
 61. ЦДІАК. Ф. 127. Оп. 1012. Спр. 2735.
 62. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 51.
 63. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 52.
 64. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 53.
 65. ДАЧО. Ф. 152. Оп. 20. Спр. 54.
 66. Памятная книжка Гродненской губернии на 1893 год. Гродна : Типография Губернского правления, 1892. 606 с.
 67. Памятная книжка Гродненской губернии на 1879 г. : адрес-календарь и статистическо-справочные сведения. Гродно : в Типографии Губернского правления, 1878. 252 с.
 68. Памятная книжка Виленской губернии на 1881 год : адрес-календарь и статистическо-справочные сведения. Вильна : Типография А. Г. Сыркина, 1880. 260 с.
- References:**
1. Chevazhevskii, V. S. (1918) Elizaveta Grigorevna Temnitsyna – doch velikolepnogo kniazia Tavridy Potemkina i Vysokoi Osoby. [Elizaveta Grigorievna Temnitsyna – daughter of the magnificent prince of Tavrida Potemkin and Dignitary], *Russkaia starina*, 174 (3–6), 50–51 (in Russ.).
 2. Eliseeva, O. I. (2005) Grigorii Potemkin. [Grigory Potemkin]. Moscow: Molodaia gvardiia, 655 p. (in Russ.).
 3. Bolotina, N. Yu. (2014) Potemkin [Potemkin]. Moscow: Veche, 480 p. (in Russ.).
 4. Linnichenko, M. Niskhodiashchee potomstvo Ivana Khristoforovicha Kalageorgi. [Descending offspring of Ivan Khristoforovich Kalageorgi]. Retrieved from <http://rodovoyegnezdo.narod.ru/Kherson/Kalageorgi.htm> (in Russ.).
 5. Makidonov, A. V. (2008) K svetskoi i tserkovnoi istorii Novorossii (XVIII–XIX vv.). [To the secular and church history of Novorossiia (XVIII–XIX cc.)]. Zaporizhia: Prosvita, 140 p. (in Russ.).
 6. Pokhilevich, L. I. (1864) Skazaniia o naseleennykh mestnostiakh Kievskoi gubernii ili Statisticheskie, istoricheskie i tserkovnye zametki o vsekh derevniakh, selakh, mestechkakh i gorodakh v predelakh gubernii nakhodiashchikhsia. [The Narratives about the populated areas of Kyiv Governorate or Statistical, historical and church notes about all hamlets, villages, townships and cities located within the province]. Kyiv: V tip. Kievo-Pecher. lavry, 763 p. (in Russ.).
 7. Marynovskiy, Yu. & Udovyk, I. (2008) Dokumenty pro smiliansku maietnist (Smilianshchynu) H. O. Potyomkina (1787–1796/1797): shche odne traktuvannia. [Documents about the Smila estate (Smilianshchyna) of G. A. Potyomkin (1787–1796/1797): one more interpretation], *Arkhivy Ukrainy*, 5–6, 96–127 (in Ukr.).
 8. Pyvovar, A. V. (2011) Alfavity poselen «kyivskykh» povitiv Voznesenskoho namisnytstva 1796 roku [Alphabets of the settlements of «Kyiv» counties in Voznesensk Viceroyalty in 1796], Kyiv: Akadempriodyka, 92 p. (in Ukr.).
 9. Krupnoe zemlevladienie v Umanskom i Zvenigorodskom uezdakh [Large landholdings in the Uman and Zvenyhorodka counties] (1894). Kyiv: T-vo I. N. Kushnerev i K° v Moskve, Kiev. otd-nie, 56 p. (in Russ.).
 10. Arkhiv Yugo-Zapadnoi Rossii, izdavaemyi vremennoi komissiei dlia razbora drevnikh aktov vysochaishe uchrezhdennoi pri Kievskom voennom, Podolskom i Volynskom general-gubernatore. [Archive of the South-Western Russia, being published by the Temporary Commission for the analysis of ancient acts, established by H. M. Decree at the Kyiv military, Podolia and Volyn Governor-General] (1876), 6, 1, 615 p. (in Russ.).
 11. Pamiatnaia knizhka Kievskoi eparkhii na 1910 g. [Commemorative book of the Kyiv eparchy for the 1910] (1910). Kyiv: Tip. t-va I. N. Kushnerev i K°, 552 p. (in Russ.).
 12. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv [Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, hereinafter – TSDIAK]. F. 127. Op. 1012. Spr. 888a. (in Russ.).
 13. Büsching, A. F. (1788) Magazin für die neue Historie und Geographie. [Magazine for the new history and geography]. Halle: Johann Jakob Curts Witwe, 22, 568 p. (in Germ.).
 14. Derzhavnyi arkhiv Kyivskoyi oblasti. [State Archives of Kyiv Region, hereinafter – DAKO]. F. 280. Op. 2. Spr. 9 (in Russ.).
 15. TSDIAK. F. 127. Op. 1012. Spr. 1252 (in Russ.).
 16. DAKO. F. 280. Op. 201. Spr. 242 (in Russ.).
 17. DAKO. F. 280. Op. 2. Spr. 254 (in Russ.).
 18. Derzhavnyi arkhiv Cherkaskoyi oblasti. [State Archives of Cherkasy Region, hereinafter – DACHO]. F. 152. Op. 20. Spr. 21 (in Russ.).
 19. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 19 (in Russ.).
 20. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 22 (in Russ.).
 21. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 23 (in Russ.).
 22. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 24 (in Russ.).
 23. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 25 (in Russ.).
 24. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 26 (in Russ.).
 25. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 27 (in Russ.).
 26. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 28 (in Russ.).
 27. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 29 (in Russ.).
 28. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 30 (in Russ.).
 29. DAKO. F. 280. Op. 2. Spr. 314 (in Russ.).
 30. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 31 (in Russ.).
 31. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 32 (in Russ.).
 32. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 33 (in Russ.).
 33. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 35 (in Russ.).
 34. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 37 (in Russ.).
 35. TSDIAK. F. 127. Op. 1012. Spr. 1511 (in Russ.).
 36. Arkhiv Raevskikh. [Raevsky Archive] (1908). Saint Petersburg: Tip. M. A. Aleksandrova, 1, 574 p. (in Russ.).
 37. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 36 (in Russ.).
 38. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 38 (in Russ.).
 39. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 39 (in Russ.).
 40. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 6 (in Russ.).

41. TSDIAK. F. 127. Op. 1012. Spr. 1635 (in Russ.).
42. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 40 (in Russ.).
43. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 41 (in Russ.).
44. DACHO. F. 148. Op. 1. Spr. 130 (in Russ.).
45. State Archives of Odesa Region. F. 37. Op. 3. Spr. 163 (in Russ.).
46. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 42 (in Russ.).
47. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 43 (in Russ.).
48. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 44 (in Russ.).
49. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 45 (in Russ.).
50. Spisok dvorian Kievskoi gubernii. [List of nobility of the Kyiv Governorate] (1906). Kyiv: Tip. 1-i Kiev. Arteli Pech. Dela, 327 p. (in Russ.).
51. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 46 (in Russ.).
52. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 47 (in Russ.).
53. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 48 (in Russ.).
54. TSDIAK. F. 127. Op. 1012. Spr. 2320 (in Russ.).
55. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 49 (in Russ.).
56. Avenarius, N. P. (1891) Istoricheskii ocherk Belostokskogo instituta blagorodnykh devits: 1841–1891 g. [Historical review of the Bialystok Institute for Noble Maidens: 1841–1891]. Bialystok: tipo-lit. L. I. Kharasha, 71 p. (in Russ.).
57. TSDIAK. F. 127. Op. 1012. Spr. 2532 (in Russ.).
58. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 50 (in Russ.).
59. TSDIAK. F. 127. Op. 1012. Spr. 2588 (in Russ.).
60. Brockhaus, F & Efron, I (1896) Encyclopedic dictionary. [Entsiklopedicheskii slovar]. Saint Petersburg: Tipo-Litografiia I. A. Efrona, 18 (a), 958 p. (in Russ.).
61. TSDIAK. F. 127. Op. 1012. Spr. 2735 (in Russ.).
62. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 51 (in Russ.).
63. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 52 (in Russ.).
64. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 53 (in Russ.).
65. DACHO. F. 152. Op. 20. Spr. 54 (in Russ.).
66. Pamiatnaia knizhka Grodnenskoii gubernii na 1893 god. [Commemorative book of the Grodno Governorate for the 1893] (1892). Grodno: Tipografiia Gubernskogo pravleniia, 606 p. (in Russ.).
67. Pamiatnaia knizhka Grodnenskoii gubernii na 1879 g.: adres-kalendar i statisticheskoe-spravochnye svedeniia. [Commemorative book of the Grodno Governorate for the 1879: address-calendar and statistical-background data] (1878). Grodno: v Tipografii Gubernskogo pravleniia, 252 p. (in Russ.).
68. Pamiatnaia knizhka Vilenskoi gubernii na 1881 god: adres-kalendar i statisticheskoe-spravochnye svedeniia. [Commemorative book of the Vilna Governorate for the 1881: address-calendar and statistical-background data] (1880). Vilna: Tipografiia A. G. Syrkina, 260 p. (in Russ.).

A. Hanul

THE VILLAGE OF MEZHYHIRKA IN ZVENYHORODKA COUNTY OF KYIV GOVERNORATE AS A LANDLORD HOLDING OF THE KALAGEORGI FAMILY (1798–1854)

Introduction. Studying of the past of the village of Mezhyhirka, founded in 1768 in the domain of Polish noble family Lubomirski, clarifies a number of facts from

the history of the landlords Kalageorgi. Having received a small possession in the south of Kyiv Governorate in 1798, the representatives of this aristocratic dynasty remained its owner for more than half a century, passing it from one relative to another.

Purpose. The purpose of the article is to trace the transfer of Mezhyhirka to the ownership of Kalageorgi family in the context of the initial history of this village, as well as to study the events of their life in the manor during the late XVIII – first half of the XIX century.

Results. The article concerns the Katerynoslav governor, Active State Councillor Ivan Kalageorgi, a Greek by birth, his wife Elizabeth Kalageorgi (Tyomkina), who was the illegitimate daughter of prince Grigory Potyomkin, and their descendants. Using data of confessions and parish registers, considerable attention was paid to the composition of the landowners' family. In particular, the fact of the birth of another child named Elizabeth in 1805 have been founded. It was established that Ivan Kalageorgi died in 1823, and Elizabeth Tyomkina died in 1852 in the village of Mezhyhirka in Zvenyhorodka County of Kyiv Governorate, where they were buried. However, their graves have not survived to the present day. It was also founded that a prince of Georgian origin Nikolai Manvelov, matchmaker of Ivan Kalageorgi, lived in Mezhyhirka for some time and died there in 1850.

Originality. The scientific novelty of this study is consisted in the founding of the exact date and place of death of Ivan Kalageorgi and his wife Elizabeth Kalageorgi (Tyomkina). In addition, the existing ideas about family of these landlords have been revised and significantly complemented.

Conclusion. The results obtained in the course of this study, based on a number of valuable archival documents, make it possible to significantly supplement the information available in historiography about the Kalageorgi family. It also allows to reconsider the views of Ukrainian and Russian historians on the biographies of these representatives of the imperial aristocracy and reject a number of misjudgments.

Key words: Mezhyhirka, Zvenyhorodka County, Kyiv Governorate, Kalageorgi, Lubomirski, Potyomkin, landlord tenure.

УДК 94-051Мазуренко:[329.13:63](477)(045)
DOI: 10.31651/2413-8142-2020-24-Bundak

О. А. Бундак

кандидат історичних наук, доцент, заступник
директора з науково-методичної роботи Луцького
Інституту розвитку людини ВНЗ «Відкритий
міжнародний університет розвитку людини «Україна»

ВСЕРОСІЙСЬКИЙ СЕЛЯНСЬКИЙ СОЮЗ В ОСОБАХ: СЕМЕН МАЗУРЕНКО

У статті проаналізовано постать С. Мазуренка – одного з організаторів Всеросійського Селянського Союзу на українських землях, суспільно-політична діяльність якого, на нашу думку, відіграла вагомий роль у суспільно-політичному поступі історії та революційному русі загалом.

Ключові слова: історіографія, громадський діяч, Всеросійський Селянський Союз, соціал-демократи, селянство, біографія, революційні ідеї.

Постановка проблеми. Залишаючись актуальною і нині, суспільно-політична боротьба в Російській імперії в кінці XIX – на початку XX століття є предметом наукового дослідження та